

Herman Melvil
**Raj za neženje,
Tartar za device**

Preveo

MILAN MILETIĆ

BUK & FAL

On se nalazi nedaleko od Templ-Bara¹.

Kad idete prema njemu, uobičajenim putem, podseća na iskradanje iz vrele doline u neakvu prohladnu, duboku klisuru, u senovitom zaklonu brda.

Malaksali od graje i ukaljani od blata Flit Strita – pored kojeg benediktanski trgovci prolaze u žurbi s pomoćnim linijama notnog sistema ispisanim iznad obrva, misleći na to kako raste hleb i padaju bebe – vi spretno zaokrećete za mistični ugao – premda ne ulicom – klizite nejasnim, usamljenim putem oivičenim mračnim, tihim i svečanim stubovima, i nastavljate dalje, donosite san celom svetu ophrvanom brigom i, pošto se isko-beljate, zaustavljate se pod tihim svodovima Raja za neženje.

Slatke su oaze u Sahari; prijatni su šumarci u avgustovskim prerijama; divna je čista vera usred hiljada verolomstava; ali slađi je, šarmantniji je,

¹ Templ-Bar, slavluk koji je 1672. godine podigao čuveni engleski arhitekta Kristofer Ren.

beskrajno divan, sneni Raj za neženje, skriven u srcu bajnog Londona.

U odmerenoj meditaciji promiču svodovi; uživajte, umaknite sopstvenoj dokolici u vrtu nadomak vodi; prošetajte se starom bibliotekom, pomolite se u ukrašenoj kapeli: ali malo ste videli, i baš ništa ne znate, a ni slatko srce voća niste probali sve dok ne odete na večeru kod neženja i ne vidite kako su im pogledi druželjubivi i čaše blistave. Ne na večeru kod užurbanog naroda, tokom semestra, u dvorani; nego spokojno, po privatnom pozivu, za privatnim stolom; kao gost nekog gostoprимljivog Templara¹.

Templara? Ime je romantično. Da vidim. Branjan de Boa Gilber² bio je, verujem, Templar. Da li mi to razumemo da nagoveštavate da su oni čuveni Templari opstali u modernom Londonu? Može li da se čuje zveket njihovih okovanih peta, i čan-grljanje njihovih štitova, dok u panciru monasivitezovi kleče pred svetom naforom? Svakako bi

¹ Templari – duhovni viteški red, osnovan 1119. godine za zaštitu hodočasnika, koji su odlazili u Jerusalim na poklonjenje grobu Gospodnjem. U vreme krstaških pohoda, red je došao u posed ogromnog bogatstva. Godine 1312. papa Kliment V optužio je red za mnogobrojne jeresi i ukinuo ga. Melvil ovde ima u vidu reč kojom se u Londonu nazivaju pravници, advokati i činovnici, koji imaju kancelarije ili žive u delu Londona koji se zove Templ, a nalazi se između Flit Strita i reke Temze. Nekad se ovde nalazila rezidencija vitezova-templara.

² Jedan od junaka iz romana *Ajvanho*, Valtera Skota.

monah-vitez bio ljubopitljiv prizor dok se probija prema Strandu, a blistav oklop i beo kratak kaput kaljaju mu nekakav omnibus. Imaju duge brade, takođe, prema propisu svog reda; lica dlakavog poput leopardovog; kako bi svirepi duh izgledao među kratko ošišanim, dobro izbrijanim građanima? Mi, istina znamo – tužna priča govori o tome – da je moralna mrlja ukaljala, u najmanju ruku, ovo sveto Bratstvo. Iako nikakav neprijatelj ne bi mogao da ih nadmaši u mačevanju, ipak se crv raskoši provukao pored njihove straže, prosvrdlao koru viteške vere, oglodao monaški zavet, sve dok na kraju monaška uzdržanost nije popustila pred pijančenjem, a zakleti vitezovi-neženje postali tek licemeri i razvratnici.

Ali i pored svega ovoga, prilično smo nepripremljeni za to da uvidimo da su vitezovi Templari (ako su uopšte postojali) bili tako krajnje sekularizovani, da su s rezbarenja neprolazne slave u veličanstvenim bitkama za Svetu zemlju spalili na rezbarenje ovčijeg pečenja za trpezom. Poput Anakreonta¹, zar ovi izobličeni Templari ovog trenutka misle da je neuporedivo slađe pasti na banketu nego u ratu? Ili, stvarno, na koji način bi mogao da opstane bilo ko iz tog čuvenog reda? Templari u modernom Londonu! Templari u svojim ogrtačima s krstom u crvenoj boji, puše cigare na Divanu!²

¹ Grčki lirski pesnik, jedan od Devetorice pesnika, poznat i po svojim odama piću.

² Divan je državni savet u Turskoj, ali Melvil ovde ima na umu državne ustanove Velike Britanije.

Templari se guraju u vozu sve do onog trenutka kad, pretrpan njihovim čeličnim šlemovima, kopljima i štitovima, ceo voz ne podseti na jednu izduženu lokomotivu!

Ne. Pravi Templar odavno je nestao. Pođite u obilazak čudesnih grobnica u crkvi Templ¹; i tamo pogledom pronađite nepopustljivo ukrućena tela, s rukama prekrštenim preko utihnutih srca, u večnom odmoru bez sna. Kao što godina pre Potopa nema, nema ni hrabrih vitezova Templara. Ipak, ime je opstalo, i društvo s takvim nazivom i stari slojevi, kao i neka od starih zdanja. Ali čelična peta preobrazila se u čizmu od lakovane kože; dugi, dvoručni mač u jednoručno gušćije pero; monah, koji je nekad izobilno udeljivao savete, danas savetuje za honorar; branilac sarkofaga (ako je dobro vladao svojim oružjem) danas ima više nego jedan slučaj u kojem je branilac; kao što je nekad nepopustljivo krčio i raščišćavao sve puteve prema Svetom grobu, danas ima jedinstvenu dužnost da opominje, obuzdava, zadržava i ometa sve palate i avenije Zakona; vitez-ratnik Saracena, koji se odlučno suprotstavljao šiljcima kopalja kod Akre², sad se rve s paragrafima zakona u Vestminster Holu³. Šlem je perika. Jedan dodir čarob-

¹ Crkva koju su Templari u poznom 12. veku podigli kao svoj štab u Londonu.

² Tvrđava u Palestini, veoma važna u doba krstaških pohoda.

³ Ogromna sala u Vestminsterskom dvorcu u kojoj su zasedali različiti sudovi.

nog štapića Vremena i Templar danas postaje advokat.

Ali poput mnogih drugih koji su pali s visina gorde slave – recimo jabuke, tvrde kad je na grani ali meke kad je na zemlji – pad je Templara učinio samo još prefinjenijim.

Usušujem se da kažem da su ovi stari ratnici-sveštenici bili, u najboljem slučaju, samo nabusiti i mrzovoljni; odloženo u Birmingemsku gvozdariju, na koji način bi njihovo izuvijano oružje moglo da učini to da vi ili ja zadrhtimo? Njihove gorde, čestite, monaške duše zabravljene su poput molitvenika; sama njihova lica skupila su se u granatu; kakva je to vrsta genijalnih ljudi bila? Najbolji prijatelj, najprijatniji domaćin, to je moderni Templar. I njegova mudrost i njegovo vino od najblistavije su vrste.

Crkva i manastiri, dvorane i svodovi, staze i hodnici, dvorane za banket, trpezarije, biblioteke, terase, vrtovi, široka šetališta, kancelarije i prazne sobe, prekrivaju veoma veliki teren i grupisani su oko centra, a ipak su odvojeni od okolne izmaglice starog grada; i sve u vezi s ovim mestom čuva onu osobenost svojstvenu neženjama, nijedan deo Londona ne pruža povučenom čoveku tako priyatno utočište.

Templ je zaista grad sam za sebe. Grad sa svim neophodnim preimućtvima, poput prethodno pobrojanih prizora. Grad s parkom, cvetnim lejam i obalom reke – Temza, na jednom delu, protiče slobodno kao što je prvobitnim Edenskim vr-

tom proticao blagodarni Eufrat¹. Ono mesto gde se sad nalazi Templ Garden, stari krstaši koristili su za obučavanje svojih paripa i vežbali s koplji-ma; moderni Templari sad besposlice na klupama ispod drveća i, prebacivši lakovane čizme jednu preko druge, veselo uvežbavaju kako da pametno govore na sudu.

Dugi nizovi svečanih portreta u dvoranama za banket, pokazuju kakvi su ugledni ljudi – čuveni plemići, sudije i kancelari – bili Templari u svoje vreme. Ali nisu svi Templari opšte poznati po slavi; premda, ako topla srca i još toplija dobrodošlica, izobilan duh i još izobilniji podrumi, dobar savet i sjajne večere, začinjene retkim divertisemanima ispunjenim šalom i dosetkom, ako sve to вреди večnog pomena, upišite, o muze, imena R. F. K. i njegovog carskog brata.²

Premda, da budete Templar, u jedinom pravom smislu, neophodno je da budete advokat, ili student prava, i da budete obredno uvedeni kao član reda, jer kao što mnogi, iako su Templari, ne žive unutar područja Templa, iako možda tamo imaju svoje kancelarije, tako isto, s druge strane, ima mnogo onih koji stanuju u buđavim starim kancelarijama, koje ne koriste Templari. Ako ste, recimo, dokoni gospodin i neženja, ili tihi, neože-

¹ Prema *Bibliji*, u Edenskom vrtu izvirale su četiri reke, od kojih je jedna Eufrat (*Postanje*, 2:14).

² Misli se na Roberta Fransisa Kuka i njegovog brata Vili-jama Henrija, koji su Melvila uveli u društvo londonskih prav-nika, za vreme njegovog boravka u Londonu, 1849. godine.

njeni, učeni čovek, opčinjen blagom čarolijom mesta, neminovno ćete poželeti da podignete svoj senoviti šator pored drugih u tom tihom logoru, a onda morate da se naročito sprijateljite s nekim iz reda, i nagovorite ga da, na svoje ime ali o vašem trošku, iznajmi bilo koju upražnjenu sobu, koja vam se učini prikladnom.

Tako je, pretpostavljam, postupio Doktor Džonson¹, taj nominalni benediktanac i udovac, ali praktično neženja, kad se ovde naselio na izvesno vreme. Tako je isto postupio i onaj nesumnjivi neženja i retko dobra duša, Čarls Lem². I stotine drugih, dragocenih duhova, braće iz Reda celibata, s vremena na vreme večeravalo je, spavalo i privremeno se sklanjalo ovde. Zaista, celo mesto je košnica od kancelarija i soba. Kao i svaki sir, u svim pravcima je prilično izbušeno ušuškanim ćelijama neženja. Drago, čudesno mesto! Ah! Kad se samo setim slatkih sati koje sam tamo proveo, uživajući u tako iskrenom gostoprimstvu ispod tih vekovnih krovova, moje srce uspeva da progovori samo poezijom; i, uz jedan uzdah, ja tiho pevam: „Odvedi me natrag u staru Virdžiniju!“³

Takav je, dakle, uopšte, taj Raj za neženje. I takvog sam ga pronašao jednog prijatnog poslepodneva u veselom mesecu maju, kad sam, iza-

¹ Poznati engleski znalac jezika, književnik i kritičar. Melvil ga, zbog strogih pogleda, poredi sa Svetim Benediktom, koji je osnovao manastir s veoma krutim pravilima.

² Engleski pisac iz epohe romantizma.

³ Pesma Edvina Pirsia Kristija iz 1847. godine.

Ako je neko sumnjao u to da raj i pakao postoje, sad ima Hermana Melvila, koji je obišao i jedno i drugo mesto, zabeležio najvažnije pojedinosti i čitaocu pre-pustio da sam donese zaključke. Ispostavlja se da je Melvil putnik po onostranim svetovima, i premda svakako nije teolog, on još tvrdi da ova dva mesta ni na koji način nisu povezana. Ali opet, ispostavlja se i da ih nešto i povezuje. A to nešto je neobično svetlo, koje se, iako se međusobno razlikuje, pojavljuje samo na ova dva mesta.

Priča u dva poglavlja, nejednake dužine (priča o Tartaru je nešto duža, možda zbog toga što se o raju dosta toga zna), pod naslovom *Raj za neženje, Tartar za device*, pojavila se 1855. godine u „Harperovom nedeljniku“.

U raju je autor boravio 1849. godine, prirodno, on se nalazi u slavnom gradu Londonu. I bez teološkog znanja, shvatamo da je svetlo koje obasjava raj najlepše koje može da se zamisli. Kako je do toga došlo, autor izlaže između redova, stidljivo, reklo bi se da mu je i samom pomalo nezgodno. Nije to svetlo južnih podneblja, gde se ono izliva u izobilju na sve. To svetlo obasjava krug, koji obrazuju izvesna raskošna zdanja i parčence reke Temze. Izvan tog rajskog kruga svetlo je drugačije.

Tartar¹ se nalazi na drugom kraju sveta, takoreći u rajskom Masačusetsu. Obišavši ga posle raja, autor je uvideo da u njemu vlada mašina, a svetlo je uvek intenzivno belo. U paklu, drugačijem nazivu za Tartar, svetlo je intenzivnije nego u londonskom krugu. U obilasku Tartara, autor je, kao i kad je obilazio raj, imao vodiča, ali i da nije, snežno-belo svetlo koje prodiere unutra, čini vidljivim sve patnje. Ako se patnje ne bi videle, ne bi imale ni svrhu. Razume se, patnje u ovom Tartaru daleko prevazilaze poruke sa slika Jeronima Boša, premda nikakvih vatri tamo nema. Tamo vlada večni led.

Autor slavnog *Bartlbija, pisara* (1853) ovom pričom produbio je misteriju o sebi. Čak se oba dela završavaju istovetnom formulacijom: kod *Bartlbija* se oplakuje ljudski rod, u *Raju za neženje*, *Tartaru za device*, oplakuju se ponaosob i jedno i drugo mesto iz naslova. Kritika društva, a u stvari kritika bezdušne industrijalizacije u *Raju za neženje*, *Tartaru za device*, na površini, lako pada u drugi plan, kad uzmemo u obzir da je narator u drugom delu „sejač“. Stoga bismo, da smo upućeniji u teologiju, lako mogli da dođemo do toga da je autor glasnik Božiji, ili kako bi se danas pa-

¹ Tartar (od grčkog Τάρταρος) je duboka provalija, tamnica i mučilište, gde poročne duše odlaze posle telesne smrti i gde ih sustiže božanska pravda. U grčkoj mitologiji, premda mu se funkcija menja u zavisnosti od kulta, Tartar je i božanstvo i mesto u podzemnom svetu. U mitologiji Rimljana, u Tartar odlaze grešnici. Opis Tartara nalazimo u Vergilijevoj *Ajneidi*: to je ogroman predeo, koji opasuju Flegeton, vatrena reka, i tri reda bedema, koji sprečavaju da neko umakne.

metno reklo, medijum. Samo što se taj glasnik na kraju i zaledio.

I pored toga što je prošlo više od 160 godina od objavljivanja, poruka Melvilove priče o raju i paklu nije se promenila, raj i pakao postoje i ni u njima se ništa nije promenilo. Svetlo koje obasjava svet svako može da osmotri sopstvenim očima.

M. M.

SADRŽAJ

Raj za neženje, Tartar za device	5
Kratka hronologija života i dela Hermana Melvila ...	49
Milan Miletić: <i>Svetlo onostranog</i>	53